

Jorge Luis Borges:

Az Alef

Estela Cantónak

*O God, I could be bounded in a nutshell
and count myself King at infinite space
HAMLET, II. 2.*

*But they will teach us that Eternity is the Standing
still of the Present Time, a Nunc-stans (as the Schools call it);
which neither they, nor any else understand no more than they
would a Hic-stans for an Infinite greatness of Place
LEVIATHAN, IV. 46.*

Egy perzselő februári délelőtt, amikor Beatriz Viterbo meghalt - lenyűgöző haláltusájában egy pillanatra se süllyedt az érzelgősségig, se a félelemig -, észrevettem, hogy a Constitución tér vaskeretes plakátállványain kicseréltek valami szőkedohány-reklámot; fáj a dolog, mert beláttam, hogy Beatriztól immár távozóban a szüntelen és hatalmas világegyetem, és ez csak az első változás egy végtelen változássorozatban. A világegyetem változhat, de én nem, gondoltam mélabús hiúsággal; tudom, hogy hiábavaló szerelmem olykor terhére volt, ám most, hogy Beatriz halott, én reménytelenül, de legalább megaláztatás nélkül emléke ápolásának szentelhetem magamat. Eszembe jutott, hogy április harmincadika Beatriz születésnapja; látogatást tenni ezen a napon a Garay utcai háznál, köszönteni az apját és Carlos Argentino Danerit, Beatriz unokabátyját, ezt kifogástalanul udvariasnak, talán elmulaszthatatlannak találtam. Ott várnék megint a telezsúfolt kis szalon félhomályában, tüzetesen újra szemügyre venném Beatriz számtalan arcképét. Beatriz Viterbo profilban, színes képen; Beatriz félálarccal egy 1921-es farsangi mulatságon; Beatriz első áldozása; Beatriz aznap, hogy házasságot kötött Roberto Alessandrival; Beatriz kis idővel a válása után, ebéden a Zsokéklubban; Beatriz Quilmesben Delia San Marco Porcellal és Carlos Argentínóval; Beatriz a kínai pincsivel, amit Villegas Haedótól kapott; Beatriz szemben és félprofilban, mosolyogva, keze az állán... Már nem kellene szerény könyvajándékokkal indokolnom jelenlétemet, mint valamikor; egyébként a könyveket, végül rájöttem, jobb, ha felvágom, különben pár hónap múlva megállapíthatom, hogy ki se nyitották őket.

Beatriz Viterbo 1929-ben halt meg; azóta nem múlt el április harmincadika, hogy föl ne kerestem volna otthonát. Általában negyed nyolckor érkeztem, és körülbelül huszonöt percig maradtam; minden évben kissé később jelentem meg, és egy pillanattal tovább maradtam; 1933-ban a szakadó zápor is kedvezett: meg kellett hívniuk vacsorára. Ezt a jó kis ürügyet persze nem hagytam figyelmen kívül; 1934-ben nyolc óra után érkeztem egy kis Santa Fe-i süteménnyel: egész magától értetődően ott maradtam vacsorára. Így ezeken a mélabús és hiábavalóan erotikus születésnapokon Carlos Argentino Daneri lassanként a bizalmába fogadott.

Beatriz magas, törekeny és egy cseppet hajlott hátú volt; a mozgásában (ha szabad túloznom) volt valami bájos félszegség, valami bujkáló révület; Carlos Argentino erőteljes, pirospozsgás, a haja ősz, a vonásai finomak. Valami kis állása van egy hitvány könyvtárban a város déli felében; tiszteletet parancsoló, egyszersmind tehetetlen ember; még nemrégiben is mindig odahaza töltötte az estéit és az ünnepeket. Két nemzedék múltán is megőrizte az olaszos sz-ező kiejtést és a széles, olasz hadonászást. Szellemi tevékenysége szakadatlan, szenvedélyes, sokoldalú és teljességgel jelentéktelen. Ontja a haszontalan párhuzamokat és a fölös aggályokat. Szép, hosszú, vékony keze van (mint egykor Beatriznak). Pár hónapig Paul Fort volt a rögeszméje, nem annyira a balladáái, inkább a feddhetetlen dicsőség gondolata miatt. "Ő a francia költők királya - hajtogatta fontoskodva. - Hiába marsz belé, legmérgelesebb nyilad se ér el hozzá."

1941. április harmincadikán bátorkodtam egy palack belföldi konyakkal is megtoldani a süteményt. Carlos Argentino megkóstolta, jónak találta, és néhány kupica után belefogott a modern ember magasztalásába.

- Úgy képzelem - mondta kissé érthetetlen hévvel -, hogy ott ül dolgozószobájában, úgyszólván egy város őrtornyában, körülötte a sok telefon, távíró, fonográf, rádiókészülék, mozigép, laterna magica, szótár, napirend, notesz, kézikönyv...

Megjegyezte, hogy az így fölszerelt embernek fölösleges az utazás; XX. századunk megváltoztatta Mohamed és a hegy meséjét; a hegyek most helyébe mennek a modern Mohamednek.

Ezeket a gondolatokat olyan sutának találtam, kifejtésüket pedig olyan üresnek és dagályosnak, hogy rögtön úgy éreztem, valami közük van az irodalomhoz; meg is kérdeztem tőle, miért nem veti papírra őket. Amint várható volt, azt válaszolta, hogy már meg is tette: ezek és más, nem kevésbé új gondolatok egy elbeszélő költemény Beköszöntőjében, Bevezetőjében vagy egyszerűbben Bevezető Énekében fordulnak elő; ezen a költeményen már évek óta dolgozott, réclame nélkül, fülsiketítő lárma nélkül, mindig arra a két mankóra támaszkodva, amit munkának és magánynak hívnak. Előbb szabadjára engedte képzeletét; azután következett a reszelés-csiszolás. A költeménynek ez volt a címe: A Föld; a bolygó leírását foglalta magába, amiből nyilván nem hiányzott se a festői csapongás, se a választékos felidézés.

Kértem, hogy - ha röviden is - olvasson fel egy részletet. Kinyitott egy íróasztalfiókot, és kihúzott belőle egy vastag paksamétát, egy jegyzetfüzetet - fedelén a Juan Crisóstomo Lafinur könyvtár címerpecsétjével -, és olvasta elégedett zengzetességgel:

Láttam, miként a hellén, sok várost, annyi népet,
éhet, munkát, s hogyan kel s hogyan megyen a nap le,
tényt én nem módosítok, el nevet nem ferdíték,
ám "poyage"-om csak képzelt, csak... "autour de ma chambre".

- Ez minden szempontból érdekes versszak - jelentette ki. - Az első sor a professzor, az akadémikus, a hellenista vagy éppen a pedánszkodók tetszését vívja ki, akik a közvélemény jelentős rétegét képviselik; a második Homérosztól Hésziodoszhoz vezet át (burkolt tiszteletadás a vadonatúj épület homlokzatán az oktató költészet atyjának), olyan eljárást újítva meg, amelynek eredete az Írásban van, a felsorolásban, bővítésben vagy a halmozásban; a harmadik - barokk, dekadens művészet, a forma tisztult és elvakult kultusza - két iker félsorból áll; a negyedik leplezetlenül kétnyelvű, s ez minden olyan szellem feltétlen elismerését kívívja, aki érzékeny a mókára, fesztelen csipkelődésre. Egy szót se szólok a szokatlan rímelésről, se arról a tudós művészetről, amely keresettség nélkül lehetővé teszi, hogy négy verssorba három tudós célzást sűrítsek bele, amelyek harminc évszázad magvas irodalmát fogják át: az első az Odüsszeiá-ra utal, a második a Munkák és napok-ra, a harmadik a halhatatlan apróságra, amit a Szavojai pihent tollának köszönhetünk... Megint rájöttem, hogy a modern művészet a nevetés, a scherzo balzsamát követeli. Határozottan eljött Goldoni ideje!

Még sok szakaszt felolvasott, valamennyi megnyerte a tetszését, és bőséges megjegyzésekre indította. Pedig nem volt bennük semmi figyelemre méltó; még érezhetőn rosszabbnak se találtam őket az előzőnél. Létrejöttükben a szorgalom, az igénytelenség és a véletlen működött közre; Daneri csak utólag magyarázott beléjük értékeket. Láttam, hogy a költő munkája nem a költeményben rejtett, inkább a leleményességben, hogy miképpen nyilvánítsa csodálatra méltónak a költeményét; persze az ő szemében ez az utólagos munka módosította a művet, de a másokéban nem. Daneri eredeti módon tudott beszélni; de verstani ügyetlensége majdnem mindig megakadályozta, hogy ezt az eredetiséget a költeménybe is átültesse.[1]

Életemben egyetlenegyszer alkalmam volt áttanulmányozni a Poly-Olbion tizenötezer alexandrinját, ezt a környezetrajzi eposzt, melyben Michael Drayton számba vette Anglia állat- és növényvilágát, vízrajzát, hegyrajzát, katonai és egyházi történetét; meg vagyok győződve, hogy ez a jelentékeny, de korlátozott érdekű alkotás nem olyan unalmas, mint Carlos Argentino óriási, hasonló vállalkozása. Ő ugyanis föltette, hogy az egész földkerekséget megverseli; 1941-re már elkészült belőle egy-két rész: néhány hektár Queensland államból, az Ob folyó több kilométeres szakasza, egy gáztartály Veracruzról északra, a Concepción egyházközség főbb üzletházai, Mariana Cambaceres de Alvear villája a Szeptember 11. utcában, Belgranóban, és egy gőzfürdő nem messze a híres brightoni akváriumtól. Felolvasott néhány fáradságos szemelvényt költeménye ausztráliai részéből; ezekből a vontatott és otromba alexandrinokból már a bevezetés viszonylagos elevensége is hiányzott. Egy strófát közlök belőle:

Tudják meg, jobb felé, ott, az útszéli jelkőtől
(persze csak mindig észak-északnyugatról menve)
búsul egy csontváz. - És a színe? Mennyfehér lenne,
s a juhakol miatta nem üt el temetőtől.

- Két merész fordulat - kiáltotta lelkesen -, de igazolja a siker, már hallom is az elismerő morajt! Azt meghiszem, azt meghiszem. Az egyik az "útszéli" jelző, amely csak így, en passant pontosan kifejezi a mezei és pásztori munkákkal járó elkerülhetetlen unalmat, azt az unalmat, amit se a Georgikon, se a mi híres Don Segundó-nk sose mert ilyen közvetlen elevenséggel kifejezni. A másik a "búsul egy csontváz" erőteljes prózaisága, amit a finnyás olvasó alighanem borzadályal fog elutasítani, de méltányolni fog mindenekelőtt a férfias ízlésű kritika. Különben ez az egész verssor rendkívül érdekes. A második felében igen eleven párbeszédet folytat az olvasóval; előre hangot ad az olvasó kíváncsiságának, egy kérdést ad a szájába, és válaszol is rá... azon nyomban. És mit szólsz ehhez a telitalálathoz, hogy "mennyfehér"? Ez a festői kifejezés az égre utal, amely az ausztráliai táj igen fontos tényezője. Ha nincs ez az utalás, a kép színei túlságosan sötétek lennének, és az olvasó szeretné becsukni a könyvet, mert lelkében, mélységes mélyen, úrrá lenne a komor és gyógyíthatatlan mélabú.

Éjfél felé elköszöntem.

Később, a második vasárnap, Daneri fölhívott telefonon, azt hiszem, életében először. Ajánlotta, hogy találkozzunk négy órakor, "igyunk meg egy pohár tejet a szomszédos bárban, amely, hála Zunino és Zungri - biztos emlékszel: a háztulajdonosaim - haladó szellemének, ott létesült az utcasarkon; meg kell ismerned ezt a kis cukrászdát". Elfogadtam a meghívást, inkább megadóan, mint lelkesen. Nagy nehezen asztalt is kaptunk; az irgalmatlanul modern bár nem is igen volt hitványabb, mint gondoltam; a szomszédos asztaloknál a vendégek izgatottan hajtogatták, hogy mekkora összeget fizetett ki Zunino és Zungri a mellényzsebből. Carlos Argentino úgy tett, mintha valami tetszetős részletet csodálna a világitóberendezésen (amit már bizonyára ismert), és így szólt hozzám némi szigorúsággal:

- Nincs mit tenned, be kell vallanod, hogy ez a lokál a legelőkelőbb floresi lokálokkal is állja a versenyt.

Aztán felolvasott négy-öt oldalt a költeményéből. Egy silány elv szerint javította át, szóvirágokkal tűzdelte meg őket: ahol eleinte azt írta, "kéklő", most ontotta az ilyesmiket, hogy "azúros", "kékeskés", sőt "azúrló". Ez a szó, hogy "teljes", nem volt elég gyatra neki. Egy gyapjúmosó hömpölygő leírásában inkább ilyesmiket választott, hogy "tejellő", "tejeskedő", "tejelkedő", "tejlő"... Keserűen szapult a kritikusokat; aztán elnézőbben olyan emberekhez hasonlította őket, "akiknek nincs nemesfémük, se gőzprésgépük, se hengerművük és kénsavuk az ékszerötvözéshez,

de meg tudják mutatni másoknak, hogy hol található az ékszer". Azután mindjárt az előszómániát bírálta, "amin már a Lángelmék Királya gúnyolódott a Don Quijote mulatságos előszavában". De azért elismerte, hogy egy új mű elején helyénvaló a ragyogó bevezetés, egy jelentős és erőteljes író aláírásával ellátott méltatás. Hozzátette, hogy ki akarja adni költeménye első énekeit. Most értettem meg ezt a furcsa telefonmeghívást... Ez az ember meg akar kérni, hogy előszót írjak ehhez a pedáns halandzsához. Félelmem alaptalan volt: Carlos Argentino kényszeredett csodálattal megjegyezte, hogy azt hiszi, nem csalódik, ha úgy véli: Álvaro Melián Lafinur, a jeles irodalmár szilárd tekintélynek örvend mindenfelé, és ha én megkérném, örömmel írna előszót a költeményhez. A kudarc megbocsáthatatlan volna, ezért a mű két vitathatatlan érdemét kellene hangsúlyoznom: a tökéletes formát és a tudományos alaposítást, "mert a szóképek, fordulatok, szóvirágok eme hatalmas burjánzó kertjében minden, de minden részlet a legszigorúbb valóságon alapul". Még hozzátette, hogy Beatriz mindig jól megvolt Álvaróval.

Bólogattam, szaporán bólogattam. A nagyobb valószínűség kedvéért megjegyeztem, hogy nem hétfőn, hanem majd csütörtökön beszélek Álvaróval: azon a kis vacsorán, amellyel rendszerint az íróklub minden ülése végződik. (Ilyen vacsorák nem léteznek, de az ülések kétségtelenül csütörtökön vannak, ezt Carlos Argentino Daneri megnézheti a lapokban, s ez valószínűvé tette a mondatot.) Kitaláltam és egyszersmind átláttam szándékát, ezért azt mondtam, hogy mielőtt a bevezető dolgára térnék, majd a mű érdekes szerkezetét taglalom. Elköszöntünk; amint befordultam a Bernardo de Irigoyen utca sarkán, tárgyilagosan szembenéztem a kilátásaimmal: a) beszélek Álvaróval, és megmondom, hogy Beatriz unokabátyja (ezzel a magyarázkodó körülírással legalább kimondhatom Beatriz nevét) írt egy költeményt, ami alighanem a végtelenségig tágítja a klapancia és a zűrzavar lehetőségeit; b) nem szólok Álvarónak. Előre láttam világosan, hogy lustaságból a b) lehetőséget választom.

Péntek reggeltől kezdve tartottam a telefontól. Méltatlankodva gondoltam rá, hogy ez a szerkezet, amely néha Beatriz immár elveszett hangját közvetítette hozzám, odáig sülyedhet, hogy Carlos Argentino Daneri hasztalan és talán dühös sopánkodását fogja fel, akit becsaptam. Szerencsére nem történt semmi, azt nem számítva, hogy természetesen nehezteltem rá: megbíz egy kényes eljárással, azután meg elfeledkezik rólam.

Már nem félttem a telefontól, de október végén Carlos Argentino fölhívott. Nagyon izgatott volt, eleinte meg se ismertem a hangját. Szomorúan és mérgesen hadarta el, hogy az a telhetetlen Zunino és Zungri azzal az ürüggyel, hogy kibővíti máris óriási cukrászdáját, le akarja bontani a házat, ahol a Daneri család lakik.

- A szüleim házát, az én házamat, a jó öreg Garay utcai házat - hajtogatta, a zengzetes siránkozásban talán meg is feledkezve fájdalmáról.

Nem esett nagyon nehezemre, hogy osztozzam a gyötrelmében. Ha elmúlt az ember ötvenéves, minden változás a múltó idő gyűlöletes jelképe; meg aztán arról a házról volt szó, amely énnekem szüntelenül Beatrizról mesélt. Meg is akartam pendíteni ezt a meglehetősen kényes dolgot; de ő rám se hallgatott. Azt mondta, hogy ha Zunino és Zungri kitart képtelen elhatározása mellett, az ő ügyvédje, doktor Zunni ipso facto kamatos kártérítést fog követelni tőlük, és százezer pesót fog behajtani rajtuk.

Zunni neve megtette rám a hatását; a Caseros és Tacuarí utca sarkán levő irodája legendás hírű. Megkérdeztem, hogy az ügyvéd vállalta-e már az ügyet. Daneri azt mondta, még aznap délután beszél vele! Habozott, majd azon a fakó, tompa hangon, amelyen valami nagyon bizalmas dolgot szoktunk közölni, azt mondta, hogy okvetlenül szüksége van a házra, különben nem tudja befejezni a költeményét; mert a pince egyik sarkában ott van egy Alef. Megjegyezte, hogy az Alef a mindenségnek egy olyan pontja, amely minden más pontot magába foglal.

- Az ebédlő alatt van - magyarázta, s izgalomban megeredt a nyelve. - Az enyém, az enyém; kicsi koromban fedeztem fel, amikor még iskolába se jártam. A pincelépcső meredek, a nagybátyáim megtiltották, hogy lemenjek, de valaki azt mondta, hogy odalenn egy egész világ van. Később rájöttem, hogy egy nagy ládáról beszélt, de tapasztaltam, hogy odalenn egy egész világ van. Titokban lementem, legurultam a tiltott lépcsőn, elestem. Amikor kinyitottam a szememet, megláttam az Alefet.

- Az Alefet? - ismételt meg.

- Igen, azt a helyet, ahol a világegyetem minden helye megtalálható, s tisztán és minden oldalról láthatón. Senkinek se árultam el a felfedezésemet, de máskor is visszamentem. A gyermek nem is érthette még, hogy ez a kiváltság azért adatott meg neki, hogy majd egyszer a férfi papírra vethesse a költeményt! Zunino és Zungri nem fog kifosztani, nem és nem! Doktor Zunni törvénykönyvvel a kezében fogja bizonyítani, hogy az Alef az én elidegeníthetetlen tulajdonom.

Próbáltam szót érteni vele.

- De hát nincs nagyon sötét a pincében?

- Makrancos elmébe nem hatol be az igazság. Ha a föld minden helye ott van az Alefben, minden világosságnak, minden lámpának, minden fényforrásnak is benne kell lennie.

- Megyek, és rögtön megnézem.

Lecsaptam a kagylót, mielőtt tiltakozhatott volna. Ha egyetlen tény a tudomásunkra jut, máris fölfedezünk egy sereg azelőtt észre se vett adatot, amelyek igazolják aényt; csodálkoztam, hogy is nem jöttem rá eddig, hogy Carlos Argentino örült. Különben az egész Viterbo család... Beatriz (magam is gyakran leszögeztem) szinte irgalmatlanul éleslátó gyerek és nő volt, de volt benne sok vonás, közöny, révület, fölény, valóságos kegyetlenség, aminek talán kóros magyarázata van. Carlos Argentino elmebaja beteges örömmel töltött el; lelkünk mélyén mindig utáltuk egymást.

Amint odaértem a Garay utcába, a szobalány kérte, hogy szíveskedjek várni egy kicsit. Az úr, mint mindig, a pincében van, fényképeket hív elő. Az elhanyagolt zongorán, az üres virágváza mellett Beatriz nagy és ügyetlenül festett arcképe (inkább valószerűtlenül, mint idejétmúltan) mosolygott. Senki se láthatott bennünket; s én kétségbeesett gyöngédségi rohamomban odamentem a képhez, és így szóltam hozzá:

- Beatriz, Beatriz Elena, Beatriz Elena Viterbo, Beatriz drágám, örökre elvesztett Beatrizom, én vagyok itt, Borges.

Hamarosan Carlos is belépett. Szárazon fogadott; láttam, hogy másra se tud gondolni, csak az jár az eszébe, hogy elveszti az Alefet.

- Egy kupica hamis konyak - rendelkezett -, aztán levonulsz a pincébe. Tudod, elengedhetetlen a hanyatt fekvés. Akárcsak a sötétség, a mozdulatlanság; kissé a szemnek is szoknia kell. Lefekszel a kövezetre, merőn nézed annak az áldott lépcsőnek tizenkilencedik fokát. Én otthagylak, leengedem a csapóajtót, és egyedül maradsz. Ha valami rágcsáló ijesztget, oda se neki! Pár perc múlva meglátod az Alefet. Az alkímisták és kabbalisták mikrokozmoszát, közmondásos és kézzelfogható barátunkat, a multum in parvó-t.

Amikor az ebédlőbe értünk, még hozzátette:

- Persze ha nem látod, tehetetlenséged nem ingatja meg bizonyosságomat... Menj le; rövidesen elbeszélgethatsz Beatriz minden képmásával.

Gyorsan lementem, torkig voltam ezekkel a mihaszna szavakkal. A pince alig volt szélesebb, mint a lépcső, és olyan volt, akár egy kút. A tekintetemmel hiába kerestem a ládát, amelyről Carlos Argentino beszélt. Az egyik sarok tele volt zsúfolva dobozba tömött palackokkal és vászonzsákokkal. Carlos kivett egy zsákot, összehajtotta, és egy bizonyos helyen leterítette.

- Hitvány egy vánkos - mondta -, ha csak egy centivel is magasabbra teszem, nem fogsz látni semmit, azt pedig sajnálhatod. Na, nyújtozz csak ki a földön, te dromedár, és számolj tizenkilenc fokot.

Teljesítettem nevetséges utasításait; végül magamra hagyott. Gondosan becsukta a csapóajtót; úgy éreztem, teljes sötétség vesz körül, bár később fölfedeztem egy hasadékot. Egyszeriben rájöttem, milyen veszély fenyeget; mérget ittam, majd hagytam, hogy egy örült eltemessen. Carlos fennhéjázása arra vallott, hogy fél, hátha nem látom meg a csodát; Carlos ha meg akarja óvni a rögeszméjét, ha nem akarja bevallani, hogy örült, kénytelen megölni engem. Valami zavaros nyugtalanság fogott el, de megpróbáltam nem a kábítószer hatásának, hanem a kényszeredett testhelyzetnek tulajdonítani. Lehunytam, majd újra kinyitottam a szememet. És megláttam az Alefet.

Most érek elbeszélésem kimondhatatlan lényegéhez; itt kezdődik írói kétségbeesésem. Minden nyelv csupán jelek ábécéje, melynek használata föltételezi a múltat, és ezt minden beszélgető átéli. Hogyan közöljem másokkal ezt a végtelen Alefet, melyet csak alig fog fel félénk emlékezetem? A misztikusok hasonló helyzetben ontják a jelképeket: ha az istenséget akarja kifejezni, egy perzsa a madárról beszél, amely valami módon minden madarat képvisel; Alanus de Insulis egy gömbről, amelynek középpontja mindenütt van, de a kerülete sehol; Ezékiel egy négyarcú angyalról, aki kelet és nyugat, észak és dél felé fordul egyszerre. (Nem ok nélkül említem ezeket megfoghatatlan hasonlatokat; kapcsolatban vannak az Aleffel.) Talán megengednék az istenek, hogy én is valami hasonló képet találjak, de akkor elbeszélésemet megrontaná az irodalom, a tévedés. Egyébként megoldhatatlan a fő kérdés: a végtelennek akár csak részleges felsorolása. Ebben a mérhetetlen pillanatban sok-sok millió gyönyörű vagy borzasztó eseményt láttam; de egyik sem ejtett úgy ámulatba, mint az, hogy minden ugyanazon a helyen mutatkozott, de átfedés és áttetszés nélkül. Az én szemem mindent egyidejűleg látott: leírni csak sorjában tudom, mert ilyen a nyelv. De azért valamit elmondok belőle.

A lépcsőfok alján jobboldalt egy kis tarka, szivárványló gömböt láttam, amely szinte elviselhetetlenül ragyogott. Eleinte azt hittem, hogy forog; azután rájöttem, hogy ez a mozgás csak érzékcsalódás, amit a gömbön kivehető szédítő látvány okoz. Az Alef átmérője két vagy három centi lehetett, de benne volt a világűr, nem kicsiben, hanem eredeti térfogatával. Minden tárgy (például a tükör üveglapja) végtelen sok tárgynak felelt meg, mert egyszerre és tisztán láttam a világegyetem minden pontjáról. Láttam a mozgalmas tengert, láttam a hajnalt és az estét, láttam Amerika embertömegeit, láttam egy fekete piramis közepében egy ezüstös pókhálót, láttam egy zezugos labirintust (ez London volt), láttam véghetetlen szemeket ott egész közlelről, amint fürkészve nézték magukat bennem, mint egy tükörben, láttam bolygónk minden tükrét, de egyikben sem láttam magamat, láttam a Soler utcában egy udvar végében ugyanolyan kőpadlót, amelyet harminc évvel ezelőtt egy Fray Bentos-i ház előcsarnokában, láttam szőlőfürtöt, havat, dohányt, ércteléreket, vízpárát, láttam domború egyenlítői sivatagokat és homoktengerük minden szemét, láttam Invernessben egy asszonyt, akit nem felejték el, láttam vadul lobogó haját, büszke alakját, láttam egy mellrákot, láttam egy kör alakú, szikkadt földdarabot egy járdán, ahol azelőtt egy fa állt, láttam egy adroguéi villában Plinius első, Philemon Holland-féle angol fordításának egy példányát,

láttam egyszerre minden oldal minden betűjét (gyermekkoromban csodálkoztam, hogy nem keverednek össze, és hogy nem szóródnak szét éjszaka a becsukott könyv betűi), láttam éjszakát és nappalt egy időben, láttam egy querétarói naplementét, amely mintha egy bengáli rózsza színét tükrözte volna, láttam saját üres hálószobámat, láttam egy alkmaari dolgozószobában egy földgömböt két tükör közt, melyek a végtelenségig sokszorozták, láttam lobogó sörényű lovakat hajnalban a Kaszpi-tenger fövényén, láttam egy kéz finom csontozatát, láttam csata után életben maradt katonákat, amint levelezőlapokat adnak postára, láttam egy mirzapuri kirakatban egy csomag spanyol kártyát, láttam néhány páfrány ferde árnyékát egy melegház padlóján, láttam tigriseket, dugattyúkat, bölényeket, hullámverést és seregeket, láttam minden hangyát, ahány csak van a földön, láttam egy perzsa asztrolábot, láttam az íróasztal egyik fiókjában (s az írástól megremegtem) hihetetlenül szókimondó, trágár leveleket, amiket Beatriz írt Carlos Argentinónak, láttam egy kedves emlékművet Chacaritában, láttam egy valamikor oly bájos lénynek, Beatriz Viterbónak szörnyű maradványait, láttam tulajdon sötét vérem keringését, láttam a szerelmes összefonódást és a halál átváltozását, láttam az Alefet mindenfelől, láttam az Alefen a földet és a földön ismét az Alefet, és az Alefen a földet, láttam az arcomat és zsigereimet, láttam az arcodat; szédület fogott el, és sírtam, mert szemeim látták ezt a titkos és sejtelmes tárgyat, amelynek nevét bitorolják az emberek, de amit soha ember nem látott: a megfoghatatlan világegyetemet.

Áthatott a végtelen tisztelet, a végtelen irgalom.

- Na, biztos elképedtél, hogy így báméskodhatsz hívatlanul - mondta egy gyűlöletes, kedélyeskedő hang. - Ne is törd a fejedet, ezt a csodát egy évszázad alatt se hálálhatod meg nekem. Micsoda remek leshely, Borges barátom!

A legfelső lépcsőfokon megjelent Carlos Argentino lába. A hirtelen támadt derengésben nagy nehezen föltápaszkodtam, és csak hebegtem: - Remek. Igazán remek.

Közönyös hangomtól magam is meglepődtem. Carlos Argentino aggodalmasan érdeklődött:

- Mindent jól láttál? Színesen?

Ebben a pillanatban eltökéltem, hogyan állok bosszút. Nyájasan, látható megindultsággal, idegesen, szórakozottan megköszöntem Carlos Argentino Danerinek, hogy vendégül látott a pincéjében, és nógattam, hogy használja ki az alkalmat, ha már lebontják a házat, hagyja itt ezt az ártalmas nagyvárost, amely nem kímél senkit, higgye el, senkit! Az Alefről nem voltam hajlandó beszélgetni, csendesen, de határozottan elzárkóztam; amikor elköszöntem, átöleltem, és megint elmondtam neki, hogy a vidék és a nyugalom nagy orvos.

Az utcán, a Constitución lépcsőjén, a földalattin minden arc ismerősnek tetszett. Félttem, hogy nincs többé semmi, ami meglephetne, és félttem, hogy most már mindig úgy érzem, mintha mindenhová visszatérnék. Szerencsére néhány álmatlan éjszaka után mindent elfeledtem.

*

Utóirat. 1943. március 1.

A Garay utcai ház lebontása után fél évvel a Procusto könyvkiadó nem riadt vissza a költemény terjedelmétől, és piacra bocsátott egy válogatást az "Argentin képekből". Mondani se kell, hogy mi történt. Carlos Argentino Daneri megkapta az Irodalmi Nemzeti Díj második fokozatát.[2] Az első fokozatot doktor Aita kapta; a harmadikat doktor Mario Bonfanti; hihetetlen, de az én művem, A hamiskártyás lapjai egyetlen szavazatot se kapott. Ezúttal ismét diadalmaskodott az értetlenség és féltékenység! Danerit régóta nem látom; az újságok szerint hamarosan újabb kötettel ajándékoz meg

bennünket. Szerencsés tolla (amit nem az Alef nyűgöz le többé) Acevedo Díaz doktor művének szemelvényeit verseli meg.

Még két megjegyzés: az egyik az Alef természetéről, a másik a nevről. Ez utóbbi, mint ismeretes, az első betű neve a szent nyelv ábécéjében. Történetemben nem látszik véletlennek a használata. A Kabbalában ez a betű jelzi az En Szofot, a határtalan és tiszta istenséget; azt is mondták róla, hogy az alakja egy emberhez hasonlít, aki az égre és a földre mutat, hogy jelezze: az alsó világ a felsőnek tükre és térképe; a Mengyenlehré-ben a transzfinít számok jelképe, amelyekben az egész nem nagyobb, mint egy része. Csak azt szeretném tudni, Carlos Argentino találta ki ezt a nevet, vagy, mint egy másik olyan pont nevét, amelyben minden pont egyesül, olvasta valahol abban a számtalan sok műben, amit az Alef tárt föl neki odahaza? Bármily hihetetlennek tetszik, azt hiszem, hogy van (vagy volt) egy másik Alef, azt hiszem, hogy a Garay utcai Alef hamis Alef volt.

Meg is mondom, hogy miért. 1867 körül Burton kapitány a brit konzul tennivalóit látta el Brazíliában; 1942 júliusában Pedro Henríquez Ureña egy santosi könyvtárban fölfedezte Burton egyik kéziratát; ez egy tükörről szól, amit keleten Iszkandar Dzü'l Qarnainnak, vagyis Macedóniai Kétszarvú Sándornak tulajdonítanak. A tükör lapján ott látszott az egész világmindenség. Burton más hasonló szerkezetekről is megemlékezik - Kai Khoszrou hétrészes kupájáról, Táriq ibn Zijád tükréről, amit egy toronyban talált (Ezeregyéjszaka, 272), arról a tükörről, amit Szamoszatai Lukiánosz tanulmányozhatott a holdban (Igaz Történet, I. 26), a csillámló lándzsáról, amit Capella Szatirikon-jának első könyve Jupiternek tulajdonít, Merlin egyetemes tükréről, amely "kerek és homorú, és üvegvilághoz hasonlít" (The Faerie Queene, III. 2, 19), és ezeket a furcsa szavakat fűzi hozzá: "De az előbbieket (azon kívül, hogy van egy kis hibájuk, az, hogy nem léteznek) közönséges optikai műszerek. A kairói Amr mecsetben összegyűlő hívek jól tudják, hogy a világegyetem ott van a főudvart körülvevő kőoszlopok közt az egyiknek a belsejében... Persze senki sem láthatja, de akik odateszik a fülüket az oszlophoz, kijelentik, hogy hamarosan hallják a mindenség nyüzsgő moráját... A mecset a VII. században épült; az oszlopok más, iszlámot megelőző vallások templomainak maradványai, mert amint Ibn Khaldún írta: A nomádok alapította birodalmakban minden kőépítkezés elengedhetetlen föltétele az idegenek bejövetele.

Vajon egy kő mélyén rejtőzik ez az Alef? Akkor láttam, amikor mindent láttam, de aztán elfelejtettem? Elménket mállasztja a feledés; az évek tragikus porladásában magam is egyre inkább összezavarom és elfelejtem Beatriz vonásait.

Benyhe János fordítása